

Вуп. 29. СН. 3. Seriya «Pedahohika» S. 170–178. [in Ukrainian]

8. Sydorenko, V. K., Brekhunets', A. I. (2012). *Sutnist' ponyattya proyektnoyi kul'tury* [The essence of the concept of project culture]. *Humanitarnyy visnyk*. № 28. S. 270–277. [in Ukrainian]

9. Gavrysh, I., Khltochina, O., Chernenko, O., Roienko, S., Balanutsa, O., Ivashchenko, B., Romankova, K. (2022). The Role of Communication and Dialogue During Studies in Higher Education. *International Journal of Computer Science and Network Security*. V. 2. N. 8 PP. 75–80. URL : http://paper.ijcsns.org/07_book/202208/20220810.pdf [in English]

10. Haleta, Y., Kozlenko, V., Riabovol, L., Filonenko, O., Kravtsova, T. (2023). Formación de la cultura de proyectos en futuros docentes. *Revista De La Universidad Del Zulia*.

№ 14(41). S. 526–536.
URL: <https://doi.org/10.46925//rdluz.41.29> [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЗЛЕНКО Володимир Григорович – кандидат юридичних наук, керуючий партнер Мережі приватних шкіл «Креативна міжнародна дитяча школа».

Наукові інтереси: впровадження сучасних інноваційних технологій в освітній процес школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOZLENKO Volodymyr Grigorievich – candidate of legal sciences, managing partner of Network of private schools «Creative international child's school».

Scientific interests: introduction of modern innovative technologies in the educational process of school.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2023 р.

УДК 373.3.091.33-027.22:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-161-168

КУРКІНА Сніжана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2009-1590>

e-mail: sneghana28@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»

В статті зроблено спробу дослідити особливості налагодження музичної роботи з учнями початкових класів на уроках «Мистецтво» в сучасних ЗЗСО, розглянуто особливості творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Проаналізовано дослідницькі праці вітчизняних і зарубіжних учених та вчителів мистецької галузі щодо процесу формування й розвитку музичних здібностей, уважень, навичок. Вивчаючи особливості Типової освітньої програми галузі «Мистецтво», яка пропонується для закладів загальної середньої освіти, автор статті зупиняється на обґрунтуванні можливостей практичної реалізації змістовних ліній окреслених в цьому документі. Йдеться про «художньо-творчу діяльність», «сприймання та інтерпретацію мистецтва» та «комунікацію через мистецтво». Автор статті впевнений, що здійснити на практиці, налагодити дієву художньо-творчу діяльність в умовах шкільного класу, навчити дітей здійснювати комунікацію через мистецтво можна шляхом налагодження систематичного колективного (вокально-хорового та інструментального) музикування учнів.

Доведено, що найбільш прийнятною і доступною для дітей без спеціальної музичної освіти музичною діяльністю є вокально-хорова робота й інструментальне музикування на простіших музичних інструментах, якими є бубон, барабан, маракаси, трикутник, дзвіночки та сопілка. Використання вищезазначених інструментів допомагає розвитку почуття ритму, дозволяє створювати ритмічні акомпанементи до виконуваних в класі пісень, створює важливу атмосферу співпраці. В свою чергу гра на простих аутентичних інструментах, яким є сопілка – це активна дихальна гімнастика, яка сприяє загальному оздоровленню дитячого організму, розвиток дрібної моторики і координації рухів пальців, масаж їхніх кінчиків, робота м'язів губ і ротоглотки. Відомо, що усе означене сприяє покращенню мовлення, більш швидкому навчанню читанню, письму й прискореному інтелектуального розвитку дітей початкової школи. У висновках до статті автор стверджує, що вокальне та інструментальне колективне музикування має арт-терапевтичну, корекційну дію, розвиває усі мистецькі і спеціальні музичні здібності, повністю вбирає в себе всі необхідні види музичної діяльності, працює на збереженням здоров'я дітей.

Ключові слова: музика, музична діяльність, колективне музикування, вокально-хорова робота, творчість, розвиток, музичні здібності, урок «Мистецтво», учні початкових класів.

KURKINA Snizhana Vitalievna –

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of the Art Education

of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2009-1590>

e-mail: sneghana28@gmail.com

PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF MUSICAL WORK WITH PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE «ART» LESSONS

In the article, an attempt was made to investigate the peculiarities of establishing musical work with elementary school students in the «Art» lessons in modern secondary schools, and the peculiarities of the creative development of children of primary school age were considered. The research works of domestic and foreign scientists and teachers of the art field regarding the process of formation and development of musical abilities, ideas, and skills are analyzed. Studying the features of the Standard Educational Program of the «Art» branch, which is proposed for general secondary education institutions, the author of the article dwells on the justification of the possibilities of practical implementation of the meaningful lines outlined in this document. It is about «artistic and creative activity», «perception and interpretation of art» and «communication through art». The author of the article is sure that it is possible to carry out in practice, to establish effective artistic and creative activities in the school classroom, to teach children to communicate through art by establishing systematic collective (vocal, choral and instrumental) music making of students.

It has been proven that the most acceptable and accessible musical activity for children without special musical education is vocal and choral work and instrumental music making on simpler musical instruments, such as tambourine, drum, maracas, triangle, bells and flute. The use of the above-mentioned tools helps to develop a sense of rhythm, allows you to create rhythmic accompaniments to songs performed in class, and creates an important atmosphere of cooperation.

In turn, playing on simple authentic instruments, such as a pipe, is an active breathing exercise that contributes to the overall health of the child's body, the development of fine motor skills and coordination of finger movements, massage of their tips, and the work of the muscles of the lips and oropharynx. It is known that all of the above contributes to the improvement of speech, faster learning to read and write, and acceleration of the intellectual development of primary school children. In the conclusions to the article, the author claims that vocal and instrumental collective music-making has an art-therapeutic, corrective effect, develops all artistic and special musical abilities, fully absorbs all necessary types of musical activity, works to preserve children's health.

Key words: music, musical activity, collective music making, vocal and choral work, creativity, development, musical abilities, «Art» lesson, primary school students

Постановка та обґрунтування актуальності теми. Реорганізація і оптимізація сучасних закладів загальної середньої освіти в Україні, удосконалення педагогічних і організаційних засад Нової української школи, ставлять перед науковцями, методистами і вчителями нові проблеми і завдання, що потребують якнайшвидшого розв'язання. Але практична реалізація цих завдань, якість організації і впровадження освітнього процесу багато в чому залежить від кожного вчителя, його професіоналізму, фахової підготовки та людських якостей. Не викликає заперечень, що будь-який шкільний предмет має на меті формування багатьох загальних та предметних компетенцій і кожен вчитель працює над тим, щоб учні навчилися вчитися, дотримувалися норм культури і поведінки в соціумі, були естетично вихованими, мали чітку і свідому громадянську позицію тощо. Але місія вчителя початкових класів, вчителів музичного і образотворчого мистецтва є винятковою, оскільки саме вони за допомогою змісту усіх видів і жанрів мистецтва безпосередньо впливають на виховання особистості дитини, її всебічний художньо-естетичний розвиток, освоєння загальнокультурних цінностей, прищеплення шанобливого ставлення до вітчизняної і зарубіжної мистецької скарбниці.

Відомо, що періоди великих суспільних потрясінь і трансформацій, обов'язково призводять до зміни політичних орієнтирів й реформування освітньої галузі, як такої, що безпосередньо впливає на перебудову світогляду й мислення молодого покоління. Впровадження в освітній процес школи нових інтегрованих мистецьких курсів, насичення цих курсів

відповідним змістом, впровадження нових форм і методів роботи, вироблення сучасних програмних вимог і критеріїв оцінювання навчальних досягнень, оновлення репертуару є реакцією на зміни в соціумі й нові запити, які висуваються перед молоддю.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема організації музичної роботи, пошуку доцільних форм і методів впровадження й організації творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва, завжди була актуальною і досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними ученими на різних етапах розвитку педагогічної науки. Так, у дослідженнях з теорії та методики навчання музики й музичного виховання авторів І. Барановської, Т. Борисенка, Б. Бриліна, В. Гапон, Л. Іванової, В. Ланченко, Л. Паньків, Л. Руденко та інших проаналізовано окремі форми і методи музичної діяльності дітей різних вікових категорій, окреслено шляхи формування інтересу до музичного мистецтва, зокрема практичного музикування, виконавської діяльності, підготовки дітей до сприймання творів музичного мистецтва, їхнього оцінювання та інтерпретації тощо. Окрім цього, педагогікою вивчаються питання естетичного, художньо-естетичного виховання та розвитку школярів засобами музичного мистецтва (Ю. Алієв, А. Болгарський, Д. Джола, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко, Н. Щербо та ін.).

Особливо значущими для розвитку сучасної наукової думки є концепції естетичного виховання І. Зязюна, О. Семашко, М. Опанашука, Л. Масол, зміст яких розкриває функції та принципи організації естетичного виховання особистості дитини в сучасній школі. У цьому

контексті особливого значення набувають їхні ж дослідження проблеми виховання учнівської молоді засобами музичного мистецтва, зокрема учнів молодшого шкільного віку.

Окремої уваги заслуговують також методики впровадження вокально-хорової роботи, навчання гри на різних інструментах, розвитку творчої активності дітей на уроках музичного, образотворчого мистецтва, художньої культури й організації колективного музикування учнів різного віку у позашкільних спеціалізованих мистецьких навчальних закладах та у закладах загальної середньої освіти.

Однак, незважаючи на достатній обсяг новітніх і класичних, широко відомих праць з питань музичної педагогіки, проблема організації і налагодження музичної роботи на уроках «Мистецтво», вивчення психологічних особливостей творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в процесі застосування різних форм колективної музичної діяльності, є недостатньо висвітленою і ще не знайшла змістовного обґрунтування у науковій літературі.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації музичної роботи на уроках «Мистецтво» в сучасних ЗЗСО в Україні, вивчення специфіки творчого розвитку учнів молодшого шкільного віку, обґрунтування ефективності застосування різних форм колективного музикування.

Виклад основного матеріалу. Якщо проаналізувати програму інтегрованого курсу «Мистецтво», розроблену О. Савченко, на яку, здебільшого спираються вчителі музичного, образотворчого мистецтва і початкових класів у закладах загальної середньої освіти, то можна одразу звернути увагу на наявність так званих змістовних ліній, які виділяє сам автор і за допомогою яких повинна реалізовуватися мета навчання мистецтва. Йдеться про «художньо-творчу діяльність», «сприймання та інтерпретацію мистецтва» та «комунікацію через мистецтво». Саме ці основні напрями і є основою моделі загальної мистецької освіти, реалізація якої є запорукою для досягнення головної мети – всебічного гармонійного художньо-естетичного розвитку особистості дитини. Привертає увагу також те, що автор програми згадує про всі види мистецтва, але здебільшого робить акцент саме на музичному й образотворчому мистецтві в початковій школі [11].

Ідеї автора програми збігаються з думками багатьох інших дослідників, які вважають, що з огляду на психологічні особливості творчого розвитку молодших школярів, їхні музичні здібності можуть формуватися тільки в процесі поєднання різних видів художньо-творчої діяльності в мистецькій галузі. Так, С. Гончаренко в своєму «Українському педагогічному словнику» визначає здібності як «стійкі індивідуальні психічні властивості

людини які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як людський індивід вчиться, набуває певні знання, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства... Природною основою здібностей є задатки. Сукупність здібностей називається обдарованістю [5, с. 135].

Коли автор програми розкриває зміст навчання і очікувані результати здобувачів освіти за лінією «Художньо-творчої діяльність» ми бачимо, що його увага зосереджується також на організації доступних видів такої діяльності на уроках і забезпеченні розвитку музичних, мистецьких здібностей. Йдеться про налагодження вокально-хорової роботи та прищеплення навичок гри на нескладних музичних інструментах, для оволодіння якими не потрібна додаткова спеціалізована музична підготовка. Такими інструментами є бубон, трикутник, різні варіанти клавесів, барабан, дзвіночки, сопілка тощо. В свою чергу лінія «Комунікація через мистецтво» полягає у презентації творчих досягнень в процесі публічних виступів, підготовці й проведенні шкільних мистецьких заходів, колективному виконанні спільного творчого задуму, можливості критично оцінити власні творчі здобутки й здобутки однолітків.

Таким чином, для реалізації програмних вимог, вчитель музичного мистецтва, початкових класів повинен уміти ефективно організувати як вокально-хорову, так і інструментальну колективну роботу. Задля досягнення цієї мети він має навчити дітей співати, слухати музику, навчити їх користуватися й видобувати звуки із простих музичних інструментів, які містяться у спеціальних наборах для НУШ, систематично працювати над розвитком їхніх музичних здібностей і творчого потенціалу. Досвідчені педагоги-практики, музиканти також зазначають, що для ефективного розвитку означених якостей у дітей молодшого шкільного віку важливим фактором є організація музичних занять із чергуванням різних форм художньо-творчої діяльності, серед яких найбільш ефективними є: вокально-хорова робота, колективне інструментальне музикування, сприймання (слухання) музики.

Відомо, що самий природний і тому перший вид музичної діяльності доступний дітям є спів. Звичайно, що на якість співу впливають природні голосові дані, наявність музичного слуху і почуття ритму. Усе перелічене залежить від спадковості, навколишнього середовища, яке впливає на дитину і формує її музичні враження. Мета перших уроків з предмету «Мистецтво» в школі є пробудження інтересу до музики, через спонукання дитини до співу, яке на початку навчання є результатом наслідування дорослого й найбільш доступною формою колективного музикування. Саме тому хоровий спів є

важливим компонентом музичного навчання, оскільки в процесі співу розвиваються загальні музичні, вокально-хорові здібності, а також увага, мислення, інтелект. Окрім цього виховуються такі цінні якості як дисциплінованість, згуртованість, відповідальність, патріотизм, співчуття та повага до інших, відчуття відповідальності за загальний результат тощо [1].

Таким чином, одним із першочергових завдань, що стоять перед вчителем, який прагне налагодити в класі вокально-хорову роботу є розвиток музичного слуху, наявність якого є найважливішим компонентом музичних здібностей людини. Правильний і виразний спів завжди обумовлюється якістю і рівнем розвитку музичного слуху, який являє собою багатокомпонентну здібність, що складається з: ритмічного і звуковисотного складників ладового, мелодійного і гармонічного чуття, музичної пам'яті і внутрішнього слуху, які повинні розвиватися одночасно в процесі систематичних занять. Доведено, що з початку увага дитини привертається до музичних звуків, а вже потім з'являється бажання повторити їх, тобто відтворити голосом.

Дуже важливо, щоб пісні, вправи і поспівки, які вчитель пропонує для дітей-першокласників мали невеликий діапазон і були зручними за теситурою. Бажано, щоб діапазон не перевищував квінти, а мелодичний малюнок мав переважно мажорну ладову основу, побудовану здебільшого на звуках тонічного тризвуку. Також, діти залюбки виконують вправи з елементами звуконаслідування різних музичних інструментів, птахів, тварин тощо, побудованих на уривках вже знайомих дитячих пісень. Отже, в процесі прослуховування і вивчення нової мелодії слід звертати увагу дітей на елементи звуковисотності, тобто на рух мелодії, висоту і тривалість звуків. Роботу із засвоєння різних за висотою музичних звуків потрібно починати із перших уроків. Послухавши невелику кількість музичних звуків, які заспівав або загравав на інструменті вчитель, діти визначають, який звук вищий, який нижчий. Спочатку інтервал між звуками повинен бути великим (октава, квінта), а потім інтервали поступово зменшуються до секунди.

Спів окремих звуків потрібно поєднувати з рухами руки: звук вищий – долоня руки вище, звуки однакової висоти положення руки на одному рівні, нижчий звук подається нижчим положенням руки. Якщо діти впевнено розрізняють звуки різної тривалості, динамічні відтінки, вищі і нижчі звуки, то після підготовчого періоду можна розпочати вивчення ступенів відносної релятивної системи, які допоможуть дітям швидше розвинути музичний слух, пам'ять, уміння співати тощо. І лише після того, як діти добре навчаються розрізняти рух мелодії, високі і низькі звуки, можна поступово

підходити до засвоєння пісень, до хорового співу взагалі. Зауважимо, що для того, щоб досягти гарних результатів у вокально-хоровій роботі, потрібно знати все про властивості, особливості розвитку дитячого голосу, природне і співацьке дихання, звуковиутворення тощо.

Відомо, що співацькі навички поділяються на вокальні і хорові. До вокальних навичок належать ті, які необхідні кожному співакові, незалежно від того, співає він один, чи в хорі (правильне дихання, чітка дикція, чистота інтонування під час співу тощо); до хорових навичок належать ті, які потрібні для колективного співу, а саме: почуття ансамблю (вміння чути свій голос і водночас намагання підлаштовувати його під загальне звучання), розуміння того, що слова потрібно вимовляти разом, разом дихати тощо. Важливим для хористів у будь-якому віці є почуття строю, тобто вміння співати точно на тій висоті, що й весь хор. Отже, вже на початку навчання діти зіштовхуються з певними труднощами, оскільки одразу зазвучати впевнено і гарно ще нікому не вдавалося. До цього можна додати, що всі згадані навички прищеплюються не послідовно, а паралельно з зосередженням уваги на основних елементах співацького процесу, якими є дихання, інтонація і якість звучання.

Виокремимо і наведемо фундаментальні положення вокальної педагогіки, на яких ґрунтується уся вокально-хорова робота і зауважимо, що навчання дітей молодшого шкільного віку спирається на ті самі засади, більш того, саме робота з малечою закладає фундамент правильного співу на майбутнє.

Співацька постава. З самого початку і протягом усього періоду навчання вчитель повинен приділяти постійну увагу виробленню правильної постави учнів, оскільки це є необхідною умовою для забезпечення здоров'язбереження, правильного вокального дихання, звукоутворення, звуковедення тощо. Діти під час співу повинні стояти рівно, але ненапружено, опираючись на обидві ноги. Потрібно опустити руки вільно вздовж тулуба, голову навпаки не опускати і не піднімати вгору, очима дивитися прямо, слідкуючи за показом та диригентськими жестами учителя. Корпус також не млявий і не напружений, вчитель має слідкувати, щоб діти не горбилися, не піднімали плечі при диханні, а трохи відводили їх назад. Якщо діти співають сидячи, потрібно слідкувати, щоб їхні ноги стояли на підлозі, корпус був рівним і учні не спиралися би на спинки стільців. Вчитель має пояснити дітям, що розслабленість, млявість м'язів робить їх неуважними, пасивними, що спів є активною роботою, а не відпочинком. В той же час треба застерігати учнів від зайвого напруження корпусу, пояснюючи, що напруження м'язів викликає так звані затискування, які заважають не тільки вільно співати, але й говорити. Музичний

керівник може навести приклади того, як різні види діяльності вимагають відповідного положення тіла, наочню продемонструвати правильну позицію при співі стоячи і сидючи. Головне, щоб діти зрозуміли, що дотримання правильної постави є обов'язковою умовою гарного співу, що якісний спів не існує сам по собі [8].

Дихання - це фундамент на якому будується спів. Значення правильного дихання для співу є безперечним, його не можливо переоцінити. Процес дихання, при якому наші легені то поповнюються повітрям, то видихають його, складається з двох моментів: вдиху й видиху. Дихання людини відбувається автоматично, без участі її волі приблизно шістнадцять разів на хвилину, причому вдих і видих, за умови, що бронхо-легенева система є здоровою і функціонує нормально, є рівномірними. Вдихати повітря потрібно через ніс, таким чином воно очищується, зволожується і нагрівається перед тим, як потрапити у середні і нижні дихальні шляхи. Під час співу людина дихає не так часто, як звичайно, а вдих і видих, які доводиться свідомо регулювати, не є рівномірними, як при природному диханні. Після порівняно короткого вдиху людина, що співає, затримує повітря в легенях і видихає його не одразу, а використовуваче економно лише для утворення звука.

На початку виконання пісні або музичної фрази вдих має бути спокійним і досить глибоким, його можна робити через ніс. У подальшому, в процесі співу потрібно брати коротке дихання, набираючи повітря одночасно через рот і через ніс. Вдих повинен бути спокійним і безшумним, видих – спокійним, тривалим і рівним, без ривків і поштовхів, з таким розрахунком, щоб дихання вистачило на всю музичну фразу. Економний, повільний видих допомагає роботі голосових складок, утворюючи рівний тиск повітря в підзв'язковому просторі, надає звукові так званої опори, тобто повноти, насиченості і змістовності. Натомість звук без належної опори є неглибоким, тьмяним, поверхневим. Недостатній тиск повітря при млявому видиху дає такий безпорний, беззмістовний звук і нечисте, знижене інтонування. Надто енергійний видих призводить до затисненого неякісного звука і теж фальшивого інтонування, але навпаки в бік підвищення.

Брати дихання під час співу треба непомітно, поміж музичними фразами. Можливо також орієнтуватися на розділові знаки тексту або на чергування віршованих рядків. Не можна передихати посеред слова, що досить часто трапляється у дітей молодшого віку, бо вони надто швидко витрачають запас повітря, не можуть дихати глибоко, а видихати економно. Щоб взяти дихання поміж фразами, останній звук попередньої фрази помітно ледь помітно скоротити. Такого скорочення звука, звичайно,

не повинно бути при вдиханні після пауз, а тим більше на початку виконання твору. Закономірним є те, що при виконанні швидких, рухливих пісень ми дихаємо швидше, сам вдих є неповним, а в піснях повільного та помірною характеру вдих є повним і глибоким [8]. Зрозуміло, що досконале володіння цими навичками пожуть похвалитися вже дорослі і досвідчені хористи, але розуміння, як дихати правильно, наскільки це важливо, вчитель «Мистецтва» формує у дітей з самого раннього віку.

Працюючи з дітьми над формування навички правильного дихання, доцільним є наведення зрозумілих прикладів з життя, застосування різних ігрових прийомів. Вчитель пояснює, як повільно і глибоко ми вдихаємо аромати квітів, інших пахоців. Корисно також запропонувати таку вправу: повільно і спокійно набрати повітря в легені через ніс, подумки порахувати до п'яти і випустити повітря, а потім поступово збільшувати кількість секунд затримки дихання. Арбітрами можуть бути інші учні, а вироблення навички співацького дихання може стати цікавою грою або змаганням.

Також, не менш важливу роль у системі музичних занять належить вихованню ритму, яке разом із звуковисотним, ладовим, тембровим слухом утворюють складну систему спеціальних музичних здібностей. Відомо, що діти з нормально розвиненим слухом дуже рано починають реагувати на ударно-ритмічні звуки, тоді як відчуття висоти з'являються не раніше як з трьох років. Тому цілком природно, що ритмічні звуки сприймаються дітьми набагато легше, ніж звуковисотні. Навіть процес написання пісні починається не з звуковисотності, а з ритмічної структури тексту. Отже, без сформованого ритмічного відчуття, будь-яка музична діяльність дітей практично унеможливується. Найпершим завданням ритмічного виховання є вироблення відчуття рівномірної ритмічної пульсації. Діти повинні ознайомлюватися з ритмічною одиницею на початковій стадії навчання не за допомогою словесних пояснень, а лише в процесі практичної музичної діяльності.

Отже, співаючи пісні, діти повинні одночасно виконувати різноманітні ритмічні рухи. Для цього можна використовувати оплески, підстрибування, гру на ударних інструментах. Виконання однієї мелодії в різних темпах також сприяє розвитку відчуття пульсації. Пояснюючи, що таке ритм, слід навести приклади, які знайомі і зрозумілі дітям, наприклад, хід годинника, марширування солдатів на параді тощо. Доцільно також запропонувати дітям ритмічно відтворити кожен звук знайомої пісні. Для того, щоб учні краще засвоїли матеріал, можна запропонувати їм викласти кожен звук пісні паличками для рахування на парті або на спеціальній магнітній

дощі. При цьому слід звернути увагу дітей на те, що в піснях й загалом в музичних творах є різні за тривалістю звуки, короткі та довгі. Діти добре орієнтуються в ритмічних рухах, відрізняють біг від ходіння, швидкий темп від повільного, довгі звуки від коротких. Перші ритмічні вправи засвоюються ними швидко і дають можливість за короткий час досягти ритмічного унісону, який є передумовою звукового унісону.

Одним з важливих прийомів ритмічного виховання є виконання ритмічних диктантів. Пояснення ритмічних одиниць, як вже було зазначено вище, слід починати з порівняння ритмічної пульсації та ритмічного малюнка. Для цього слід використовувати добре знайомі невеликі послівки, при чому, спочатку необхідно добирати такі твори, у яких ритмічний малюнок збігається із пульсом хоча б протягом перших тактів. Так, одна група дітей відтворює пульс пісні, друга – її ритмічний малюнок, після чого завдання в групах можна змінити.

Існує багато видів вправ спрямованих на розвиток ритмічного відчуття: виправлення помилок у ритмічній вправі, коли діти допомагають одне одному виправитися; простукування ритмічного малюнка заздалегідь вивченої пісні; заповнення пропущених тактів; завдання упізнати знайому пісню за її ритмічним малюнком; складання ритмічних малюнків до різних прислів'їв, приказок, дитячих віршиків. Можливо також добирати для супроводу пісень ритмічні акомпанементи. Такі вправи виробляють у дітей координаційний зв'язок між ритмічним рухом і мелодією.

Оскільки ритм є одним із виражальних засобів музичного мистецтва слід одразу вчити дітей виконувати його в характері виконуваного музичного твору. Доведено, що почуття музичного ритму є комплексною здатністю, яка містить у собі сприйняття, усвідомлення і виконання. Сприйняття музичного ритму – це активний процес, у якому бере участь весь організм людини: слух, зір, нервово-руховий апарат. Ось чому ритмічне виховання є важливою складовою в музичному вихованні дітей молодшого шкільного віку [4].

Наступним видом художньо-творчої діяльності дітей, для реалізації якого необхідно також працювати над розвитком музичного слуху й почуття ритму, є колективне інструментальне музикування. Беззаперечно, що «музичний інструмент – це знаряддя за допомогою якого розвивається музикальність й загалом музична культура дітей» [7]. Відзначаючи важливість розвитку дітей у процесі інструментального музикування, психологи особливо наголошують на особливому значенні дрібної моторики рук і пов'язують даний процес із розвитком мовлення. Це обумовлене у першу чергу тим, що зони головного мозку, котрі є відповідальними за проекцію кистей рук,

розташовані поруч із зоною, що є відповідальною за розвиток мовних навичок.

Нагадаємо, що питання про включення музичних інструментів у процес творчого розвитку молодших школярів підіймався у музичній педагогіці неодноразово. Сучасна музична індустрія пропонує дітям і вчителям велику кількість музичних інструментів різних модифікацій, які можливо застосовувати в процесі занять музикою. Але інструменти з чітко фіксованою звуковисотністю, такі як металофони, трикутники, на думку фахівців, не сприяють вирішенню основних завдань музичного виховання. Існують також педагогічні розробки по впровадженню в процес музичних занять блок-флейти. Однак освоєння даного інструмента, на думку вчителів-практиків, більш підходить для навчання у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах. Натомість, вітчизняна музична педагогіка обґрунтовує використання ударних музичних інструментів і сопілки для ефективного вирішення проблеми художньо-творчого розвитку учнів за допомогою колективного інструментального музикування. Багато педагогів-практиків застосовують такі інструменти на уроках «Мистецтва» й доводять, що гра на них є доступною майже кожній дитині.

Не зупиняючись довго на особливостях використання на уроках бубона, маракасів, дзвіночків, за допомогою яких можна ефективно розвивати почуття ритму, створювати ритмічні акомпанементи до пісень тощо, зосередимося на можливостях використання сопілки на уроках «Мистецтво». Вчителі і музиканти стверджують, що сопілка є найбільш простий у засвоєнні духовий інструмент, гра на якому якнайкраще розвиває музичний слух, підвищує якість інтонування, покращує музичну пам'ять і вокальне дихання. Окрім цього, досвідчені педіатри зазначають, що гра на духових інструментах – це активна дихальна гімнастика, яка сприяє загальному оздоровленню дитячого організму. Слід зазначити, що гра на сопілці задіює в роботу одночасно обидві руки, активізуючи діяльність головного мозку в цілому, тобто включаючи в роботу як праву так і ліву півкулі.

Розвиток дрібної моторики і координації рухів пальців, масаж їхніх кінчиків, робота м'язів губ і ротоглотки сприяє покращенню мовлення, більш швидкому навчанню читання, письму, лікуванню дисграфії. Вчителі початкової школи відзначають прогресивні зміни в цій галузі у дітей, котрі грають на сопілках на уроках «Мистецтво». Такі учні стають більш зосередженими й уважними, помітно прискорюється їхній розумовий розвиток, значно підвищується працездатність й інші важливі показники.

Методика навчання гри на сопілці розрахована на заняття дітей в умовах класу-

оркестру, тобто тоді, коли грають усі, без виключення, учні. В процесі такої роботи вчитель поєднує індивідуальну й колективну форми діяльності одночасно. У такий спосіб діти долучаються до активного музикування, грають і співають народну і написану композиторами музику, виконують простіші теми з класичних творів. Як правило, діти відчують позитивні емоції від спілкування з музикою в процесі колективної гри на сопілці з перших музичних уроків саме завдяки простоті з якою можливо опанувати цей інструмент. Кили вже з першого уроку дитині вдається видобути з музичного інструменту декілька простих, але приємних звуків, вона радіє і бачить наочно, що гра на сопілці – це простота, доступність і швидкий результат.

Зазначимо також, що через розвиток регуляції довжини вдиху й видиху, чого вимагає гра на усіх духових інструментах, захоплює й непомітно проходить робота з емоційним станом дитини, оскільки короткий вдих і довгий видих – це найпоширеніший, рекомендований як традиційною так і східною медициною засіб для зняття нервової напруги, втоми і психологічних перевантажень. Вище ми вже зазначали, наскільки важливим процесом є дихання, але розглянули переважно вокальне дихання і його особливості, але зараз варто згадати, що дихання, окрім всього іншого є енергетичною основою мови людини. Якщо у дитини слабке дихання й взагалі проблеми із дихальною системою, внаслідок чого дитина часто страждає на простудні захворювання, що часто переходять у хронічну форму. Окрім цього, хронічні захворювання лор-органів, проблеми бронхо-легеневої системи значно утруднюють утворення звуків у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Правильна й систематична робота з диханням в процесі гри на сопілці розвиває силу м'язових скорочень, дозволяє активізувати роботу артикуляційного апарата. Можна сміливо сказати, що гра на духових інструментах, зокрема на сопілці – один із засобів, що корегують і зберігають психологічне й фізичне здоров'я дитини.

Таким чином ми бачимо, що вокальне та інструментальне колективне музикування має арт-терапевтичну, корекційну дію, розвиває усі мистецькі і спеціальні музичні здібності, повністю вбирає в себе всі необхідні види музичної діяльності, а також не має протипоказань. У таких імпровізованих класних колективах діти отримують всебічний художньо-естетичний розвиток, вчать таким якостям як терпіння, працелюбність і толерантність.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З означеного видно, що реалізація на уроках «Мистецтво» художньо-творчої діяльності, комунікації через мистецтво можлива лише за умови застосування доцільних форм музичної роботи, зокрема колективного

(вокально-хорового й інструментального) музикування. Доведено, що музичне мистецтво має величезний вплив на особистісні якості й психологічний розвиток дитини, сприяє розкриттю творчого потенціалу, гармонізує стосунки з навколишнім світом. Класик української педагогіки В. О. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що «Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої душевної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [10, с. 553].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бервецький З. Т., Хлебнікова Л. О. Виховувати музичну культуру. Грані творчості. К.: Рад. школа, 1989.
2. Бібік Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: ТОВ «Видавничий дім» Плеяди, 2017. 206 с.
3. Бойко А. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації [підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями]. К.: ІЗМИ, 1996. 232 с.
4. Верещагіна А. З. Жофчак З. З. Музика 1-й клас. К.: Муз. Україна, 1987.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К., 1997. 376 с.
6. Музичне мистецтво. 4 клас (за підручником О. В. Лобової) / Г. М. Золотарьова, О. І. Золотарьова. Х.: «Основа», 2016. 80 с.
7. Лебедев В. К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі: навч.– метод. посібник зі спеціальності «Музична педагогіка та виховання» [для студентів муз.– пед. факультетів та вчителів музики]. Вінниця: Навч.книга, 2004. 112 с.
8. Огороднов Д. Музично-співачьке виховання дітей у загальноосвітній школі. К.: Муз. Україна, 1981.
9. Панасюк І.Л. Методичні прийоми, інтерактивні вправи, ігри на уроках музичного мистецтва. *Мистецтво в школі*. Музика. Образотворче мистецтво. Художня культура. №2 (74). 2015. С. 2–3.
10. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 1. К.: Рад. школа, 1976. 702 с.
11. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>

REFERENCES

1. Bervets'kyu, Z. T., Khlyebnikova L. O. (1989). *Vykhovuvaty muzychnu kul'turu. Hrani tvorchosti*. [Educating musical culture. Edges of creativity]. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Bibik, N. (2017). *Nova ukrainyns'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya*. [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kyiv. 206 s. [in Ukrainian]
3. Boiko, A. (1996). *Onovlena paradyhma vykhovannia: shliakhy realizatsii (pidhotovka vchytelia do formuvannia vykhovuiuchykh vidnosyn z uchniamy)*. [The updated paradigm of education: ways of implementation [teacher

preparation for the formation of educational relations with students]. Kyiv. 232 s. [in Ukrainian]

4. Vereshchahina, A. Z. Zhofchak, Z. Z. (1987). *Muzyka 1-y klas*. [Music 1st class]. Kyiv. [in Ukrainian]

5. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary] Kyiv. 376 s. [in Ukrainian]

6. Muzychne mystetstvo. 4 klas (za pidruchnykom O.V. Lobovoyi). (2016). [Musical art. 4th grade (according to the textbook of O.V. Lobova)]. Kharkiv. 80 s. [in Ukrainian]

7. Lebediev, V. K. (2004). *Vykorystannia narodnykh muzychnykh instrumentiv u zahalnoosvitnii shkoli: navch.-metod. posibnyk zi spetsialnosti «Muzychna pedahohika ta vykhovannia»*. [The use of folk musical instruments in a secondary school: education – method. manual for the specialty «Music pedagogy and education»] Vinnytsia. 112 s. [in Ukrainian]

8. Ohorodnov, D. (1981). *Muzychno-sprivats'ke vykhovannya ditey u zahal'noosvitniy shkoli*. [Musical and singing education of children in a comprehensive school]. Kyiv. [in Ukrainian]

9. Panasyuk, I. L. (2015). *Metodychni pryomy, interaktyvni vpravy, ihry na urokakh muzychnoho mystetstva* [Methodical techniques, interactive exercises, games in music lessons]. Kyiv. №2 (74). S. 2–3. [in Ukrainian]

10. Sukhomlyns'kyi, V. O. (1976). *Problemy vykhovannya vsebichno rozvynenoi osobystosti*. [Problems of education of a comprehensively developed personality]. Kyiv. 702 s. [in Ukrainian]

11. *Typova osvitnya prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O.YA.* [A typical educational program developed under the leadership of Savchenko O.Ya.] URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serechnya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУРКІНА Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти ЦДУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення освітнього процесу у вищій та початковій школі засобами мистецьких дисциплін, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KURKINA Snizhana Vitalievna – Candidate of Pedagogic sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Art Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State University.

Scientific interests: improvement of the educational process in higher and elementary schools by means of artistic disciplines, history of domestic and foreign pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2023 р.

УДК 378.147.88

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-168-172

ЛЕЛЕКА Тетяна Олександрівна –

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу,

прикладної та загальної лінгвістики

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6134-4435>

e-mail: tleleka@ukr.net

ChatGPT ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У роботі досліджуються основні можливості чату GPT, які можуть бути використані під час навчання іноземній мові. Застосування штучного інтелекту в процесі викладання пов'язане з тенденцією діджиталізації суспільства, коли цифрові технології диктують майбутні пріоритети сфери освіти.

Метою дослідження є визначення ролі штучного інтелекту в освітньому процесі, а саме у вивченні англійської мови у вищій школі.

Чат-бот підтримує кілька мов, зокрема англійську, іспанську, італійську, китайську, німецьку, українську, французьку та японську. Цими мовами алгоритм може відповідати на запитання, генерувати текст на задану тему та виконувати інші завдання.

У дослідженні охарактеризовано способи застосування можливостей чату під час навчання англійській мові студентів вищих навчальних закладів. Виявлено особливості навчання лексики, граматики, а також обумовлено основні тенденції цифрової програми, що можуть допомогти викладачеві у підготовці до занять. У роботі проаналізовано основні переваги роботи з GPT чатом, а також його недоліки.

Використання ChatGPT для викладання іноземної мови – це новий унікальний підхід до навчання, який може допомогти студентам покращити свої мовні навички. З його допомогою можна спілкуватися іноземною мовою, створювати контент, вирішувати завдання, автоматично перекладати текст, вивчати ідіоми та сленг.

Наукова новизна роботи визначена тим, що в ній уперше визначені основні аспекти цифрового навчання не лише з позицій зручності для студентів, але й стосовно тих аспектів, що можуть допомогти вчителю підготуватись до занять та ефективно використати свій час.

Основною гіпотезою роботи стало положення про те, що використання цифрових технологій в освітньому процесі є необхідністю в умовах діджиталізації суспільства. Але попри величезні переваги цифрового навчання, штучний інтелект не може повністю замінити вчителя.

Ключові слова: штучний інтелект, освітній процес, GPTchat, діджиталізація, цифрові технології.